

Kirja-arvio

Markus Mykkänen

Tulkinta viestinnän yhteiskunnallisuudesta

Mikko J. Virtanen (2015): *Systeemiteoreettisia askelmerkkejä nyky-yhteiskuntaan*. Tutkielma systeemiteoreettisesta yhteiskuntateoriasta ja sen metodologisesta käytöstä. Tutkijaliitto.

Mikko J. Virtasen kirjoittama teos systeemiteoriasta on tutkimusmatka maailmaan, joka on rakentunut viestinnän ja kommunikaation ympärille. Kirja rakentuu saksalaisen sosiologin Niklas Luhmannin teoreettisen näkökulman lähtökohdista ja esittelee sen mahdollisuuksia nyky-yhteiskunnan tutkimuksen tarpeisiin. Kirja kuuluu Tutkijaliiton Paradeigma-sarjaan, jonka on tarkoitus esitellä vähemmän huomiolle jääneitä tai Suomessa käännettäviä tekstejä ja keskusteluja. Sen kirjat edustavat tieteen uusia avauksia ja esimerkkejä eurooppalaisen nykytutkimuksen ja ajattelun elävyydestä. Virtasen väitöskirjaan perustuva teos on tervetullut lisä tähän sarjaan.

Tieteenalana sosiologia on empiirinen sekä teoreettinen yhteiskuntatiede. Sen teorit eivät yleensä ole selkeärajaisia tai yksitulkintaisia ja niille ovat ominaista rohkeat, myöhemmät tulkinnat. Tämä korostuu systeemiteoreettisessa lähestymistavassa, jossa yhteiskunta koostuu niin sanotusta eriytyneestä kommunikaatiosta, jolla ei ole varsinaista suuntaa tai päätepistettä.

Virtanen esittää kirjassa, että juuri systeemiteoria antaa mahdollisuuden tarkastella nyky-yhteiskunnan ilmiöitä ja keskinäissuhteita kattavasti sekä empiirisesti että metodologisesti. Tämän teorian näkemys viestinnästä ja kommunikaatiosta ei ole sidoksissa inhimillisiin toimijoihin. Viestintä on yhteiskunnan toimijoiden vuorovaikutusta, jota tulkitaan ilmaisun, informaation ja ymmärtämisen kolmijaolla. Viestintä systeemiteoriassa muodostaa viestinnän ketjun, jossa edellinen tapahtuma kytkeytyy aina seuraavaan. Viestinnän tutkimuksessa systeemiteoriaa on alettu käyttää yhä enemmän erityisesti organisaatiotutkimuksen saralla. Nousun taustalla on usean eri koulukunnan näkemys, että organisaatio rakentuu viestinnän ympärille, eikä enää perinteiselle yksilökeskeiselle jäsenistöajattelulle.

Nykykeskustelusta kritiikkiin

Virtasen teoksen alkuosa keskittyy esittelemään systeemiteorian nykykeskustelua sekä Virtasen omaa teorialukintaa asiasta. Tämän jälkeen käydään läpi systeemiteoriaa

yksityiskohtaisemmin tutustumalla tarkemmin muun muassa eri systeemityyppeihin, interaktioon niiden välillä sekä systeemien alajärjestelmiin. Luhmannilaiseen systeemi-teoriaan haetaan välillä erilaisia näkökulmia esittelemällä tunnettujen sosiologian ajattelijoiden, muun muassa Bruno Latourin ja Erving Goffmanin vastaavia käsityksiä. Myös luhmannilaista tutkimusperinnettä jatkavan niin sanotun Münchenin koulukunnan merkitystä systeemiteorian tutkimukselle avataan yksityiskohtaisesti. Kirjan loppupuolella Virtanen tarkastelee esittämäänsä teoreettista antia metodologisista lähtökohdistta. Aivan kirjan lopussa annetaan tilaa myös empiiriselle aineistolle laadullisen tapaus-tutkimuksen silmin. Siinä Virtanen tarkastelee valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan eettisen neuvottelukunnan, ETENEn, toimintaa. Kirjan päätösluvun Virtanen omistaa analyysille ja kritiikille. Siinä hän pohtii yhteiskunnan eri järjestelmiä systeemiteoreettisista näkökulmista. Kritiikki kohdistuu eri yhteiskunnan alijärjestelmien ja toimijoiden tapaan nähdä yhteiskunta vain omista lähtökohdistaan sekä pyrkiä alistamaan muut alijärjestelmät oman vaikutuksensa alaiseksi. Virtanen kiteyttää, että systeemiteoreettisesta näkökulmasta ratkaisevaa ei ole se, kuinka esimerkiksi markkinatalous tai tekninen kehitys tulevaisuudessa toimivat, vaan kuinka eri yhteiskunnan alijärjestelmät, esimerkiksi tie ja talous, sopeutuvat niissä ja toisissa alijärjestelmissä tapahtuviin jatkuviin muutoksiin.

Interaktio ja organisaatio yhteiskunnassa

Viestinnän tutkimuksen näkökulmasta kirjan mielenkiintoisinta antia on pohdinta organisaatioiden roolista yhteiskunnassa. Virtanen argumentoi, että nykyisenlainen moderni yhteiskunta ei olisi mahdollinen ilman organisaatioita. Esimerkiksi talouden nykyjärjestelmä, politiikka puolueineen tai esimerkiksi tie, eli niin kutsuttujen alijärjestelmien toiminta ei olisi nykymuodossaan mahdollista ilman organisaatioita. Virtasen mukaan juuri organisaatiot mahdollistavat eri alijärjestelmien yhteisen toiminnan viestinnän avulla. Kommunikaatio alijärjestelmien ja toisten organisaatioiden kesken vaatii organisaatioilta päätöksentekoa ja sisäistä viestintää. Nämä mahdollistavat organisaatioiden ja alijärjestelmien ulkoisen viestinnän ympäristössään ja yhteiskunnassa. Virtanen esittelee yksityiskohtaisemmin myös Luhmannin näkökulmaa organisaatioista päätöksiä ketjuttavana järjestelemänä. Tässä perspektiivissä viestinnän merkitys korostuu, sillä organisaatio kommunikoi itselleen vain päätösten kautta. Tämä näkökulma ei sulje pois muuta viestintää organisaatioissa, mutta korostaa päätöksentekoon liittyvää kommunikaatiota ja sen kokonaismerkitystä organisaation johdonmukaisessa toiminnassa osana muuttuvaa yhteiskuntaa.

Tutkimusmatka sosiologian maailmaan

Kirjassa käsitellään systeemiteoreettisia näkökulmia monelta kantilta. Virtasen tapa kertoa asioista on perusteellinen ja siitä kertoo myös lähteiden runsaus. Hän esittelee teoksessaan suuren määrän saksankielistä sosiologian tutkimusta viimeisten vuosikymmenten ajalta.

Kirjassa korostuu Virtasen tieteenalalle ominainen kieli ja termien rikas käyttö. Viestinnän tutkimuksen kenttää paremmin tuntevalle sosiologian termistö ja tapa käsitellä asioita tuntuu tämän myötä paikoin hyvin raskaalta. Osaltaan teoksessa sorrutaan jopa niin sanottuun munkkilatinaan, kun käsiteltävä asia puetaan vaikeampiin termei-

hin kuin lopulta olisi tarpeen. Tämä syö kirjan lukunautintoa varsinkin, kun asia mielenkiintoisuudessaan on tieteenalojen rajat ylittävää. Samalla se pakottaa lukijan pysähtymään ja miettimään sanojen varsinaista merkitystä, jolloin kappaleen punainen lanka hukkuu helposti. Termistön vaikeaselkoisuus aiheuttaa myös paikoin vaikeuksia pohtia kirjan esittämiä ajatuksia erityisesti viestinnän tutkimuksen näkökulmasta.

Tieteessä uusien ideoiden kypsyminen vaatii joskus pitkän ajan. Lähes kaksi vuosikymmentä Luhmannin kuoleman jälkeen hänen systeemiteoreettinen ajattelunsa on alkanut saada yhä enemmän suosiota. Virtasen kertomus ja kuvailu tutkimusmatkastaan tähän lähestymistapaan ja teorioiden monipuolinen esittely avaa nyt hyvän mahdollisuuden suomalaisille viestinnän tutkijoille löytää uusia mahdollisuuksia tarkastella yhteiskunnallisia ja organisatorisia ilmiöitä.